

„ÖTSZÁZ ÉVE A REFORMÁCIÓ SODRÁSÁBAN”

„*Ó, én lelkem élj,
Jézusban élj!*”

Pécselyi Király Imre
élete és irodalmi munkássága

*„Akik az Úrban bíznak,
erejük megújul, szárnyra kelnek,
mint a saskeselyűk, futnak,
és nem lankadnak meg,
járnak, és nem fáradnak el!”
(Ézs 40,31)*

Készítette: **Pákozdi Csaba**
a Tatai Református Gimnázium tanulója

Konzulens tanár: Dr. Márkus Mihály
vallástanár

2017.

'SOLI DEO GLORIA!'

Köszönetnyilvánítás:

A szerző ezúton köszöni meg:

Dr. Márkus Mihály,

Földesi Ferenc,

Pató Fanni

segítő munkáját!

Köszönet illeti *Maller Márta* tanárnőt, *Muhi Barnabás* és *Márkus Gábor* tanár urakat és *Franko Mátyás* lelkészurat segítségükért!

És végül köszönet mindenkinek, aki imájával vagy valamely más módon segítette e dolgozat elkészülését!

TARTALOM

I.	E
lőbeszéd	
<i>Propozíció és invokáció</i>	5.
II.	„
Ó, én lelkem élj...	
<i>Pécselyi Király Imre életének krónikája</i>	7.
III.	„
Dicséret az nagy Istennek...	
<i>Pécselyi Király Imre irodalmi munkássága</i>	17.
A.)	
Levelei	18.
B.)	P
rózai művei	18.
1. Egyetemi éveiből való munkái	18.
2. Retorika	19.
3. Consilium.....	21.
5. Katekizmus	22.
5. Abecedarium.....	23.
C.)	L
írai alkotásai.....	24.
1. Latin versei	24.
2. „ <i>Angyali verset mondjunk</i> ” – Magyar nyelvű versei	24.
3. „ <i>Vigan méltó énekelnünk</i> ” – Énekei	29.
IV.	S
umma summarum: „... Jézusban élj!”	
<i>Összefoglalás</i>	32.
V.	M
elléklet	
<i>Képek</i>	33.
VI.	B
ibliográfia	
<i>Felhasznált irodalom</i>	37.

I. ELŐBESZÉD

Propozíció és invokáció

„Meglőtt dolognak emlékezete”

Így fordítá magyarra a híres zsolnári költő, tudós, reformátor *Szenczi Molnár Albert* a *historia* szót 1604-ben kiadott latin-magyar szótárában. Azóta több mint 400 év telt el, s ez nem csak a jegyzett dátumokban, hanem gondolkodásmódunkon, világlátásunkon is erőteljesen megmutatkozik. Időben távol állunk a reformáció századaitól, de lélekben – főleg így a reformáció emlékében – közelebb állunk, mint valaha. Mi – a XXI. század emberei – egészen máshogy fogjuk fel, máshogy értelmezzük a történelmet. Fél évezred távlatából minden összefüggés érthetőnek, ugyanakkor mégis homályosnak tűnik. Azonban a mi történelmi világlátásunk nem mérhető a teremtő Istenéhez:

*„Mert ezer esztendő előtted annyi,
Mint a tegnapi ő elmúlása
És egy éjnek rövid vigyázása.”¹*

2017-ben, a lutheri reformáció félezredik évfordulóját ünnepeelve illik megállnunk, számot vetnünk, s visszatekintenünk a mögöttünk álló ötszáz esztendőre. Fel kell elevenítenünk egyházunk történetének elfelejtett alakjait, feledésbe merült fejezeteit, mivel vallási identitástudatunkat erősítik, s erre nagy szükségünk van. Tanulnunk kell múltunk hibáiból, de példaként előttünk kell állnia olyan személyeknek, eseményeknek, melyek korunk számára építőileg hatnak. Ahhoz, hogy előmenetelünk legyen a jövőben, nem szabad elfelejtenünk azt, hogy honnan érkeztünk, és hogyan jutottunk el jelenünkbe. Múltunk problémái segítséget adhatnak, hogy korunk gondjaira megoldást találjunk.

Egyházunk irodalmi emlékeit részben énekeskönyveink őrzik. Énekeink bepillantást engednek a korba, melyben születtek. Bennük vannak egyháztörténetünk küzdelmes és örömteli pillanatai is, tanúskodnak. Irodalmi szépséggel fogalmazódnak meg bennük mind individuális, mind kollektív, globális problémák, melyek napjainkig sem változtak. Lelki erőt és vigasztalást nyújtanak számunkra, s gyönyörködünk bennük. Mindahány Isten dicsőségének szól, azt hirdeti.

Belépve a reformáció nagy alakjainak arcképcsarnokába, egy-egy portré mögött egy tiszteletre méltó személy élettörténete és munkássága bontakozik ki, mely merőben a történelem vérkeringésének részét képezi. Ilyen személy *Pécselyi Király Imre* is. Életművét

¹ Szenczi Molnár Albert: *Psalterium Hungaricum*, XC. zsoltár, 2. versszak

mind egyháztörténeti, mind irodalomtörténeti szempontból kiemelkedőnek tekinthetjük. Példája, tanúságtétele – melyet e tanulmány is kíván bemutatni a maga keretei között – korunk embere számára is igen fontos: „*Oh, én lelkem élj, Jézusban élj!*”² Ezt választottam címnek, s egyben mottónak is, hiszen a merőben konkrét felszólítás költői szépséggel fogalmazza meg azt az üzenetet, melyet Pécselyi életműve át kíván adni számunkra.

Isten áldását kérem munkámra, segítségül hívván Szentlelkét, Jézus Krisztus nevében. S kívánom, hogy ezen dolgozat érje el kitűzött célját: forgassa haszonnal az érdeklődő olvasó, szolgáljon lelki épülésére!

„A Krisztusnak beszéde lakozzék ti bennetek gazdagon, minden bölcsességben; tanítván és intvén egymást zsoltárokkal, dicséretekkel, lelki énekekkel, hálával zengedezvén a ti szívetekben az Úrnak.” (Kol 3,16)

Kelt.: *Anno Domini* 2017 január havában.

² Pécselyi Király Imre: *Pajzsa szegény fejemnek...*

II. „Oh, én lelkem élj...”

Pécseleyi Király Imre életének krónikája

**„Mert én általam sokasulnak meg a te napjaid,
és meghosszabbítják néked életednek esztendeit.”
(Péld 9,11)**

A szétszakítottság évtizedei... Budát 1541 augusztusa óta, fél évszázada a török bitorolja... Az ország romokban hever az állandósult harcoktól, s ez a „Hosszú háború”³ is csak az ország pusztulását eredményezi. Belépünk a XVI. század utolsó évtizedébe, és a problémák még mindig megoldásra várnak. A reformáció tanai, melyek egész Európát végigjárták, elérik az országot, s valóságos táptalajra lelnek. Talán ennek köszönhető, hogy Magyarország romjain a kultúra szinte soha nem látott virágzásba kezd. A romokon nyíló sok kis apró virág jelzi a kultúra tavaszát. E kor szülötte volt *Pécseleyi Király Imre*.

Mielőtt elbeszelnénk életének történetét, nevééről kell szót ejtenünk. Először tekintsük neve előfordulásának változatait, melyeket a következő táblázat foglal össze:

Előfordulás helye:		Névváltozat:
<i>Rhethorica</i>		<i>Emericus Regius Peczelus</i>
<i>Catechismus</i>		<i>Peczeli Király Imre</i>
Énekeiben	„Én nyavalyás lelkem...”	<i>Emericus Regius</i>
	„Paradicsomnak te szép...”	<i>Petseli Kirali Imre</i>
	„Könyörülő szent Istenhez...”	<i>Kirali Imre</i>
	„Eljő még az idő...”	<i>Emericus Regius Petselius</i>
	„Gazdag bő kegyelmű...”	<i>Petseli Imre</i>
	„Praedának ki örül...”	<i>Petseli Imre</i>
„Egykor egy vén jámbor...”		<i>Emericus Kiraal</i>

Mint azt a fenti táblázat a teljesség igénye nélkül mutatja, hogy neve igen gazdag változatban fordul elő (ezekről később – irodalmi munkásságának tárgyalásakor – bővebben szó fog esni). A szakirodalom is eltérő alakokat használ. Tekintvén a kor alkotóinak névhasználatát, azon megállapításra jutunk, hogy a kor költői vezetéknevük elé felvették születésük helyét jelölő helyiség nevének i-képzős alakját. Ezen tény ad segítséget számunkra abban, hogy Király Imre születési helyét meghatározzuk, mivel erre vonatkozólag nincs adatunk. Magyarország területén több olyan települést találunk, melyek nevéből arra következtethetünk, hogy Király Imre ott látta meg a napvilágot. *Pécel* (Pest megye); *Pecöl* (Vas megye); *Pécseley* (Veszprém megye). Semmiféle adat nem támasztja alá, hogy a Pest megyei Pécel vagy a Vas megyei Pecölt kell születési helyének elfogadnunk, s bizonyításra alkalmas megállapítást sem tudunk felmutatni, tehát ezeket egyértelműen kizárhatjuk. Azonban a Veszprém megyei Pécseley

³ Tizenöt éves háború (1591-től, hivatalosan: 1593-tól 1606-ig)

községben való születését bizonyítani tudjuk. *Kanizsai Pálfi János* Király Imréhez írt, 1628. szeptember 8-án, Pápán kelt levelében közli, hogy a költő (Király Imre) édesanyja érdeklődését fejezi ki aziránt, hogy fia miként kíván intézkedni a *Peczeli* és a *Vaszely* szőlőhegyein fekvő atyai örökségről. Valószínűsíthetően Vaszely nem lehet más, mint a mai *Vászoly* nevű település, mely nagyjából 4 km-re fekszik Pécselytől. Ebből tudjuk szinte teljes bizonyossággal igazolni Király Imre Pécselyen való születését. Mivel születési helyére kielégítő megállapítást tettünk, tisztázhatjuk a szakirodalomban lévő zavart, mely neve körül kialakult. Maga Király Imre nevét legtöbbször *Peczeli*-nek írta, azonban helytelen az a megállapítás, hogy „Péceli”-nek kellene ejtenünk, mivel a XVII. század elején a 'cz' legtöbbször a „cs” hang jele volt. Ezt támasztja alá énekeinek versfőiből kiolvasható *Petseli* alak is. Tehát leghelyesebbnek két alakot tarthatunk: a *Pécselit*, és a *Pécselyit*.

Születési idejének meghatározása is csak későbbi életrajzi adataiból lehetséges, mivel nem szól biztos forrás erről sem. Azonban birtokunkban van egy adat, mely alapján évtizedre be tudjuk határolni születési idejét. *Toepke* szerint 1609. május 30-án iratkozott be a heidelbergi egyetemre. Tudható, hogy a magyar ifjak 20-25 évesen peregrináltak, ebből arra tudunk következtetni, hogy Pécselyi nagyjából 1585 és 1590 körüli években születhetett, ezt fogadják el énekeskönyveink, himnológiai tanulmányköteteink is.

Családi hátterére vonatkozólag megállíthatjuk, hogy feltehetően nem származott nemesi családból. Ettől függetlenül családjának első írásos említése 1431-re datálható, mikor is az óbudai prépostság „*Kyrálnak mondott Balázs*” nevű jobbágyát említik, midőn részt vett egy erőszakoskodásban. A veszprémi számadáskönyv említ egy *Király György* nevű személyt, aki a káptalan „*első malmának*” [Zádor-malom (?)] bérlője volt. A Király család a későbbi években is bérelte a malmot: *Király Bertalan* 1515 és 1533 között, majd *Király Antal* kerül említésre a számadáskönyvben. Édesapja *Király Mihály* az 1610. évi perben, mint szőlőszomszéd szerepel a kispécselyi Posárka-szőlőben. Az 1623-as perből az világlik ki számunkra, hogy Király Mihály felesége, a költő édesanyja *Farkas Luca* – *Farkas Gáspár* nagyvázsonyi várkapitány leánya – volt. Ebben a korban a falu két részből állt: a református templom feletti rész, melyet *Felsőpécselynek*, ismertebb nevén *Nemespécselynek* neveztek, ahol kizárólag nemesi családok laktak, a másik rész *Nagypécsely*, mely *oppodium*, azaz mezőváros volt. Pécselyi tehát származásából következően Nagypécselyen születhetett jobb módú szőlőtulajdonos, mezővárosi jobbágy családba. A mezővárosok közigazgatásilag a jobbágyfalu és a szabad királyi város között álltak, kiváltságuk, hogy a földesúrnak, az egyháznak és a királynak fizetett adót egy összegben fizették. Gyermekeveit, kezdeti tanulmányait szülőföldjén – Pécselyen – szerezhette, ezt Tóth Ferenc is alátámasztja

állításával, mondván: „*a pécselyi ecclesia [pécselyi gyülekezet] már 1612 előtt virágzó reformáta [református] Ekklesia volt.*”⁴

Iskolai tanulmányainak igazi, komolyabb színhelye Pápa volt, mivel itt működött szülőfalujához legközelebb református kollégium. 1608 januárjában keltezett első ismert, nyomtatásban megjelent verse – *Gazdag bő kegyelmű* – is Pápán született. Idézzük a vers utolsó versszakát:

„*Ezerhatszáz után nyolcadikban jutván esztendő forgás szerént,
Boldogasszony hóban Pápa városában Istenhez szíve szerént
Egy ifjú imádást, ilyen foháskodást nyújta ritmusok szerént.*”

Szijgyártó Lukács 1610. július 7-én Molnár Alberthez intézett leveléből tudjuk, hogy Pécselyi ismerte a Pápán uralkodó viszonyokat. A városban nem volt vita vallási kérdésekben, a reformáció erőszakmentesen zajlott le. A városi főkapitány *Török István* volt. A templom a törökkel vívott harcban elpusztult, 1610-ben építettek újat, Szijgyártó ezt is megemlíti levelében. Ez a templom ma már nem látható, 1629-ben a tűzvész martaléka lett.

Pápai tanulóévei azonban nem zavartalanul zajlottak. A városi vallon zsoldosok 1600. évi lázadása következtében anarchikus állapot alakult ki, s az iskola működése is megszakadt. Pécselyi nem folytathatta tanulmányait Pápán, ezért Somorjára ment, ahol Szijgyártó Lukács tanítványa volt. Szijgyártó Szenczi Molnár Alberthez intézett, 1609. május 7-én keltezett levelében Pécselyit, mint *'mihi discipolium quondam charissimum'*-ot ajánlja figyelmébe. Idézzünk a latin levél magyar fordításából: „*A Komáromiak teljes egyetértésben az iskola vezetőjévé Pécselyi Imrét tették meg, egykor igen kedves tanítványomat*”. Valamint idézzünk még e levél egy másik részéből is: „*... végül Pécselyi Imrét neked, nagyrabecsülésre méltó testvéremnek figyelmedbe ajánlom. Kérem, ne tekintsd terhesnek őt mindenben inteni, művelni, irányítani, tőlünk a hála jutalmát, Istentől pedig a vele szembeni kötelező elégtétel soha nem múló viszonzószolgálatát fogod venni mindezért.*”⁵

Tanulmányait befejezván Komáromba ment tanítónak. Erre bizonyíték retorikájának ajánlása. 1607 előtt azonban bizonyosan nem lehetett Komáromban, mivel Kanizsai Pálfi János feljegyzéseiből tudjuk, hogy Király 1607 nyarán még *Laskai János* rektor pálcája alatt végezte tanulmányait. Feltételezhetően az 1608-as esztendő végén a komáromiak megválasztják őt rektoruknak, 1609-ben már bizonyosan rektor volt. 1609 májusában Pécselyi Király Imre Németországba, Heidelbergbe indult egyetemi tanulmányokra. Komárom városi és egyházi előljárói teremtették meg számára ezt a lehetőséget, akik „*unamini consensu*” azaz teljes egyetértésben határozták el szép reményekkel kecsegtető rektoruk egyetemre való

⁴ Tóth Ferenc: *Túl a Dunai református Püspökök élete*

⁵ A latin nyelvből való fordítások *Földesi Ferenc* munkái.

elküldését (lásd: fentebb idézett levél). A költő hálásan emlékezik meg erről a már említett Retorikája előszavában.

Azonban mielőtt Pécselyi heidelbergi éveiről szólnánk, két rövid epizódot közbe kell iktatnunk.

Tata városa a törökkel való hadakozás következtében teljesen elnéptelenedett. Ismeretes, hogy Tata vára – mint másodrendű végvár – a török harcokban mozgalmas szerepet játszott. A 145 éves török uralom alatt kilencszer cserélt gazdát. A tizenöt éves háborút lezáró Zsitva-toroki békét (1606) követően a vár királyi birtokba került, de a töröknek is adózott. Emiatt volt fontos mindkét fél számára a város újbóli benépesítése. *Csáthy Gergely* vezetésével történő 1608-as betelepítés következtében – az első összeírás adata szerint – 69 család települt Tatára a Királyi Magyarország és a Török hódoltság területéről. A betelepülő családok 1623-ig adómentességet kaptak. 69 családban akár száz gyermek is lehetett, ennek okán már a kezdeti időszakban megfogalmazódott bennük egy iskola létrehozásának gondolata. Ugyanebben az esztendőben – egyes források szerint – a város református lakossága iskolarektort hívott Komáromból: Pécselyi Király Imre személyében. A tatai protestánsok kezdetben istentiszteleteiket és az iskolai tanítást is egy szénapajtában tartották, s később birtokukba vették az elhagyott Szent Balázs-templomot – melynek alapjait a Kossuth tér 2015-ös rehabilitációját megelőző régészeti kutatás során feltárták – és az ezzel átellenben lévő iskolát rendbe tették. Ez az iskola két épületből állott és valahol a mai *Tatai Református Gimnázium* helyén állhatott. Azonban Pécselyi Király Imre tatai rektorsága és prédikátorsága megkérdőjelezhető. A források erről szűkszavúan és egymásnak ellentmondóan szólnak. Annyi azonban tény, hogy működött iskola Tatán ebben az időszakban, de az koránt sem biztos, hogy Pécselyi valóban rektora lett volna. Egyes források azt mondják, hogy Pécselyi Tatán, mint lévita tanító vett részt, ami azt jelenti, hogy az iskolai tanítás mellett lelkipásztori feladatokat is ellátott. Mivel – mint fentebb idézett verséből – tudjuk, hogy az 1608-as esztendő januárjában Pápán tartózkodott, s a komáromi rektorság is azt engedi feltételezni, hogy Király nem tudott Tatán egy egész tanévet eltölteni. Feltételezhetően néhány hétre küldték ki, mint komáromi iskolarektort, hogy nézzen körül, mérje fel a terepet Tatán, készítse elő egy következő (szintén komáromi kiküldésű) alkalmas iskolamester feladatait. *Ipolyi Albert* állítása helytelen, mely szerint a komjádi református zsinaton részvevő, 'Americus M.' tatai prédikátort Király Imrével azonosítja, mivel a komjádi zsinat 1609. november 7-én zajlott, s Pécselyi már tavasszal külföldre indult, így nem is vehetett részt ezen a zsinaton.

A másik epizód, melyet a Heidelbergbe való indulás előtt el kell beszélnünk a következő. Közvetlenül mielőtt útnak indult volna, szülőfalujába, Nagypécselyre ment haza búcsúzkodni. Ekkor véshette bele a középkori gótikus templom falfestményébe a következőt: „*Emericus Req (Regius) Peczelius hic fuit anno 1609 12 Martii*” vagyis „*Pécselyi Király Imre itt volt 1609. március 12-én*”. Ezt követően, falujától és családjától búcsút véve indult el Heidelberg nemes egyetemére.

Kiváló útítársai voltak a Heidelbergbe tartó úton: *Kanizsai Pálfi János* és *Samarjai János*, akikkel Pécselyi mély barátságot ápolt. Kanizsai feljegyzéseiből pontosan értesülünk az utazásról: május 24-én érkeztek *Linzbe*, majd 25-én *Passaubába*, 27-én *Regensburgba*, 28-án *Nürnbergben* voltak, s június 3-án érkeztek meg *Heidelbergbe*. Ez ellentmond *Gustav Toepke 'Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662 II.'* című munkájával, mely szerint már május 30-án a heidelbergi egyetem hallgatója volt (feltehetően a naptárreform miatt van eltérés). Pécselyi heidelbergi tartózkodása idején a komáromi iskola és gyülekezet támogatását élvezte. Ebben az időben Heidelbergben egyetemre járt magyar ifjak, akik még nem említettettek: *Keserü Dajka János* – későbbi erdélyi püspök, *Szikszai Siderius István*, *Kárászteleki Mihály*, *Kernyei István*, *Kecskeméti János*, *Szepsi Satoris István*, *Szepsi Lackó Mihály*, *Pánkótai István*. Tanárai, kikről Retorikájának előszavában emlékszik meg: *Pareus Dávid* – Ószövetség tanár, egyetemi rektor, *Reuter Quirin* – filozófia tanára, *Coppen Bertalan* – teológia tanár. Külföldön töltött éveiben ideje jelentős részét komoly tanulással töltötte. Szabad óráiban írta retorikai tankönyvét. Pécselyi Király Imre négy egyetemi *disputációjáról* tudunk, melyek megjelentek *Pareus Dávid Collegium theologicorum...* című gyűjteményének első (Heidelberg, 1611) illetve második kötetében (Heidelberg, 1620). Szorosan vett egyetemi tanulmányait 1610-ben befejezhette, társai az év második felében hazatértek Magyarországra, ő azonban maradt. Bekapcsolódott a kint tartózkodó honfitársai irodalmi és tudományos életébe.

Arról, hogy tanulóévei alatt hazalátogatott volna, csak feltételezéseink vannak. Az 1611-es esztendőben, Frankfurtban megjelent *Újfalvi Katona Imre* – gönci prédikátor - *Tractatus De Patrum, Conciliorum Traditionum auctoritate circa Fidei Dogmata: cultus item moresq vivendi* című munkája, melynek kéziratát Pareus 1611 júliusában kelt előszava szerint az előző év - 1610 - májusában Pécselyi vitt Heidelbergbe. Ha Pareus nem pontatlan, ezzel igazolható Pécselyi 1610-es tavaszi hazalátogatása. Katona Imre nem élhette meg munkája megjelenését; 1610 őszén eltávozott Teremtő Urához, Király Imre latin nyelvű gyászversben búcsúzott tőle.

Heidelbergi tanulmányait bevégezvén *Szenczi Molnár Albert* társaságában munkálkodott *Marburgban* és *Oppenheimben*. Itt feltehetően részt vett a Molnár féle 1612-es oppenheimeri bibliakiadás énekfüggelékének szerkesztésében, itt egy saját verse is megjelenik. Ugyancsak ebben az évben jelenik meg retorikai tankönyve is. Irodalmi tevékenységére idehaza is számítottak. *Makai Máté* február 12-én keltezett, Molnár Alberthez intézett levelében írja, hogy a nagyszombati reformátusok kiküldték Heidelbergbe *Donatus Visartus De fide Jesu et Jesuitarum* című művét, azzal a céllal, hogy Pécselyi Király Imre és Kanizsai Pálfi János magyar nyelvre fordítsák. Idézet a levélből: „Küldünk egy bizonyos könyvet Pécseli Imre úrnak, Samarjai János úrnak, Asztalos úr alumnusának, valamint [Kanizsai] Pálfi Jánosnak, Donatus Visartus 'Jézus és a jezsuiták hitéről' című munkáscsáját, kinyomtatásra [...] Ennek nyomtatásában Tisztelendőséged is munkálkodjék, vagy legalább buzdítsa őket, igyekezzenek, hogy minél előbb használhassuk a megjobbított munka kiadását.” Egy esztendővel ezután, február 22-én a nagyszombati lelkész, *Rátkay György* levélben sürgeti a mű lefordítását: „Az elmúlt évben elküldtem Pécseli Imre úrnak a 'Jézus és a jezsuiták hite' című könyvet. Láttam az új kiadását nemes Asztalos úrnál, valóban az egyház hasznára van, de hogy még hasznosabb lehessen, újra és újra kérem Hírességedet, ha lehetséges, segítse elő magyar fordításának elkészültét. Bizony sokaknak nagyon hasznos lesz épülésükre és az igazság megismerésére.” Ezen kérésének ismeretlen okokból Pécselyiek nem tudtak eleget tenni, a könyvet 1619-ben *Kecskeméti C. János* fordította magyarra. Pécselyi Németföldön töltött esztendei alatt a magyar szellemi élet leghaladóbb köreinek tagja lett. Szenczi Molnár Alberttel ezután sem szakadtak meg kapcsolatai.

Pécselyi hazatérésének pontos dátumáról nincs tudomásunk. *Zoványi Jenő* véleménye szerint már 1611-ben Komáromban volt, ez azonban egyértelműen cáfolható, mivel a komáromiak 1611-ben intézkedéseket tettek az ügyben, hogy az 1610-es esztendő novemberében Somorjára visszatért Kanizsai Pálfi Jánost kérjék fel Pécselyi helyettesítésére a komáromi iskolarektorságban. A komáromiak a somorjai tanácshoz fordultak rektoruk átengedésének ügyében. Pálfi feltehetően január havában át is vette a komáromi iskola vezetését, ennek bizonyítéka Szijgyártó Lukács Molnár Alberthez írt 1611. augusztus 28-i levele. Kanizsai valószínűsíthetően 1602 júniusáig maradhatott Komáromban, mivel június 1-ével Pápara ment lelkésznek. Tehát az 1612-es esztendő közepe előtt Király aligha jöhetett Komáromba, mivel Retorikájának oppenheimeri kiadásával kapcsolatos teendők ezt nem engedték meg. Az esztendő vége felé azonban már itthon lehetett, mert részt vett az *ürményi zsinaton*. *Lengyel Miklós* papi vizsgájaként a nem kanonikus *Tóbiás*, *Baruch*, *Judith* könyvének hitelességéről szóló vitatkozását tartotta, mikor is a résztvevő katolikus papok – a hitvitának jó alkalmat adó

témában – először tartózkodtak, majd a Lengyellel szembeni, azaz a református tanításnak ellenkező vélemény mellett foglaltak állást, s Pécselyi Lengyel védelmében felszólalván a már katolikus hitre visszatért *Veresmarty Mihállyal* heves polémiába keveredett. Veresmarty erre keserűen emlékezik *Megtérése krónikájában*: „soha nem láttam vala, hogy valaki orcábbul cselekedjék, mint Péczeli.” Szenczi Molnár Albert 1612 augusztusában indult el Magyarországra, szeptemberben érkezett. Nem kizárt, hogy Király is vele utazott volna, erre azonban semmiféle bizonyítékunk nincs.

Molnár Alberttel való szoros kapcsolatának bizonyítéka, hogy Molnár Pécselyi közvetítésével juttatta el 1613. május 13-án írt levelét az érsekújvári lelkészhez, *Szenci Csene Péter*hez. Idézet Csene válaszleveléből: „*Pécselyi Imre tudós férfiú közvetítésével május 13-án megkaptam Hírességed levelét.*” Szenczi Molnár naplójában egyetlen bejegyzés említi Pécselyit. A napló 1613. november 9-i bejegyzése szerint írója *Tardoskedden* volt Pécselyi Imre lakodalmi vígasságán. Pécselyi Király Imre esküvőjéről ez az egyetlen adat, hitveséről semmit sem tudunk.

A komáromi iskola rektori székét az 1612-es esztendő végén vagy 1613 elején elfoglalta. Rektori feladataira az egyetemen eltöltött éveiben tudatosan készült. Ezt bizonyítja az is, hogy Retorikáját a komáromi iskola diákjainak ajánlotta, s számukra külön előszót írt. A komáromi református iskola ebben az időben *illustris* – előkelő, híres, kiváló – iskola volt, s Pécselyi rektori működése alatt ez még jobban megvalósult. A Felső-Dunamelléki Református *supertendencia* (felügyelet) legkiemelkedőbb iskolája volt. Ennek okán igyekeztek főiskolai szintre emelni, s ennek érdekében az 1619. szeptember 1-jén, Sókon (Nyitra megye) tartott zsinaton elhatározták, hogy a komáromi iskolában a logika és a retorika mellett teológiát is oktassanak. Ez idő tájt Nyugat-Magyarország református iskolái fel sem vehették a versenyt a komáromival. Debrecenhez, Patakhhoz, Pápához, Enyedhez és Kolozsvárhoz hasonló kulturális központtá való kiépüléséhez a későbbi vallásüldözések vetettek akadályt. A színvonalas iskolai oktatás hatására a XVII. század első felében Komáromban művelt polgári réteg élt. 1613-ban és 1614-ben maga Szenczi Molnár Albert is szívesen fordult meg Komáromban, s 1614 nyarán néhány hónapig lelkipásztori állást is vállalt a városban. A komáromi iskola Pécselyi lelkésszé választása után is jó kezekbe került: *Kanizsai Mihály* lett rektora.

Király már rektorsága alatt is részt vett az egyházi közéletben. Részt vett az 1613. június 19-20-i komáromi részszinaton, és a július 13-án tartott pataházi zsinaton. A Felső-Dunamelléki Református Egyházkerület jegyzőkönyveinek elveszése miatt csak sovány forrásanyag áll rendelkezésünkre az egyházkerület közéleti eseményeiről és Pécselyi szerepéről. Azonban

tudomásunk van arról, hogy *Czeplédy Pállal* és Samarjaival részt vett az evangélikusok Újlakon tartott zsinatán június 17-én, ahol bizonyos dogmatikai kérdésekben próbáltak egyezsége jutni.

1615. szeptember 9-én, Komjátiban tartott zsinaton történt Pécselyi *ordinációja* – lelkésszé avatása – e zsinat iratait már mint komáromi prédikátor írta alá. *Magyari Ágh Jakab* mellett szolgált Komáromban. A komáromi *traktus* – egyházmegye – alespereseként is aktívan részt vett az egyházi közéletben: 1617. május 1-én *Köveskúton*, és 1619. május 1-én Pápán tartott zsinaton. Az előbbi figyelemre méltó. Ezen zsinaton tervezték, hogy *Zvonarics Mihály* sárvári evangélikus lelkésszel vitát folytassanak, mivel szóban és írásban is támadásokat intézett a reformátusok ellen. Előzetesen egy küldöttséget küldtek hozzá, melynek Pécselyi is tagja volt. A küldöttség éppen akkor érkezett Sárvárra, amikor *Zvonarics* vasárnapi prédikációját mondta, melyben ismét támadó kijelentéseket tett. Pécselyiek végighallgatták, s miután az istentisztelet véget ért, a templom előtt megszólítván tiltakozásukat fejezték ki, s zsinatukra is meghívták. *Zvonarics* azonban nem ment el a zsinatra.

Komáromi lelkipásztorsága alatt igyekezett támogatni a *presbiteriális* és az *unionista* törekvéseket. A *presbiter* a polgárok közül választott világi előjáró, a *presbiteriális egyházszervezet* köztársasági alapelvekre épülő, demokratikus kálvini egyházszervezet. Az unionista elképzelések pedig a protestáns egyházak megbékélését támogatták. *Pathay István* Kanizsai Pálfi Jánoshoz írt leveléből tudjuk, hogy Pécselyi egy könyvet küldött neki, mely a heidelbergi presbitérium rendjéről szól, s kéri Pálfit, hogy jöjjön el a könyvért. Feltehetően Király Imre küldeményének szerepe volt a dunántúli presbitériumok létrejöttében, mivel nem sokkal ezután Pálfi János az elsőt meg is alapítja Pápán. A protestáns egyházak megbékélésért folyó törekvésekben való részvételét az 1621-ben Kassán kiadott '*Consilium Ecclesiae Catholicae Doctorum...*' című műve bizonyítja, melyben a protestáns egység fontosságát hangsúlyozta. 1620-ban kelt előszavát Komáromban írta, ekkor már megkezdődött *Bethlen Gábor* szabadságharca. A nyugat-magyarországi protestánsok megerősödésük reménységét Bethlenbe vetették. A komáromiak iskolájuk felvirágzását várták. Azonban ez megghiúsult. Komáromnak és magának Pécselyi Király Imrének Bethlen háborúja csak bajt és pusztulást hozott. 1617. június 3-án a komáromi templom és az iskola is tűzvész martaléka lett. Négy esztendővel később Bethlen sikertelen ostromakor az egész város leégett, a város épületei elpusztultak. A fejedelem jól ismerte a város lakóinak mostoha helyzetét, s kérésüknek eleget téve 1620. július 19-én menlevelet adott a városból elköltözni kívánóknak. A két prédikátor, Ágh és Pécselyi élve a fejedelem által felkínált lehetőséggel, elmenekült a városból.

Társával Érsekújvárra mentek Szenci Csene Péter felső-dunai *superintendens* – püspök – védő oltalma alá. Ezen idők megpróbáltatásai életébe nehézségeket vetettek. Azonban a legrosszabbak most következtek. 1621 nyarán az Úr magához szólította két fiát, s édesapját is, felesége pedig súlyosan megbetegedett. Ezeket Kanizsai azon leveléből tudjuk, melyet már születési helyének bizonyítékként is felmutattunk, kelt: 1621. szeptember 8. Kanizsai, mint azt a levélben is írja, *Redneki Jánostól* értesült a Pécselyit ért csapásokról (a teljes vers magyar nyelven is olvasható). Levele őszinte, baráti hangvételi. Fennmaradt Pécselyi szeptember 18-án írt válaszlevele, melyben megerősíti a szomorú események híret, s barátja kérésének eleget téve beszámol a hadi helyzetről, szavaiból a békevágy árad. 1622. január 5-én kelt, Pálfinak írt levelében édesanyja felől érdeklődik, barátait üdvözli, s a béke felől reménykedik. Egy nappal levelének megírása után jön létre a nikolsburgi béke. Barátjához írt következő levelében – kelt: február 25. – e béke felőli örömét fejezi ki.

E nehéz hónapokban valódi művelt kör jött létre Érsekújváron. Január 5-én kelt levél szerint itt tartózkodott *Matheus* nyomdász, azaz *Berndhard Máté*, aki néhány év múlva Pécselyi műveit kinyomtatja Pápán. Maga a püspök, Csene Péter is művelt ember volt, a *Confessio Helvetica* című mű fordítója. Ezen műve elé – többek között – Pécselyi is írt magyar nyelvű *distichonokat*. Bizonyítékunk van arra vonatkozóan, hogy tudományos és irodalmi kérdésekről is beszélgettek a kényszerű visszahúzódás idején. 1622. február 25-én a püspök arról ír Kanizsainak, hogy a pápák életéről kívánatos lenne könyvet írni, és hogy ezzel ő maga is foglalatostkodik. Ilyen céllal sok jegyzetet készített híres tudósok munkáiból, melyet összeírt, s „Imre úrnak” fel is olvasta, akinek elnyerte tetszését. Ez az említett „*dominus Emericus*” nem lehet más, mint Pécselyi Király Imre.

E magas műveltségű kör ellenére Ágh Jakabbal együtt visszavágyott Komáromba, tervükben állt a mihamarabbi visszatérés. Erre a nikolsburgi béke komolyabb lehetőséget teremtett, de mivel Szenci Csene Péter 1622. június 14-én bekövetkezett halála után őt választották újvári lelkésznek, a Komáromba való visszatérés nem valósulhatott meg. A püspök halála után latin nyelvű búcsúzó költeményt írt, melyet Pálfi Jánosnak írt július 11-i levelében el is küldött. Kanizsai ezt a levelet és a verset, saját gyászselégiájával együtt megörökítette a dunántúli református egyházkerület általa vezetett jegyzőkönyvében. Pécselyi újvári prédikátorként az egyházkerület tekintélyes lelkésze volt, jelentős szerepe volt az 1622. szeptember 14-i Komjátiban megtartott püspökválasztó zsinaton. Ezen zsinat határozata alapján az új püspök Pécselyi régi barátja, Samarjai János lett, akit Pécselyi – mikor közös barátjukat, Pálfit levélben értesítette – „*affinis meus*”-nak nevez, tehát ekkor valamiféle sógorsági viszonyban lehetett vele.

Költőnk 1622-től élete végéig, mintegy húsz esztendőn át Újvárott volt prédikátor. Életének ezen szakaszából nem maradtak fenn források. Annyi bizonyos, hogy itt már nem vette körül olyan szellemi élet, mint amilyen Komáromban volt. Pécselyinek igen szorongatott helyzete lehetett Érsekújváron, mivel *Pázmány Péter* e várost az ellenreformáció egyik központjává akarta tenni, mivel e terület érseki birtok volt. A városban Pázmány ferences kolostort alapított, melynek építését 1626-ban kezdeték, felszentelése 1630-ban történt meg. Érsekújváron a protestantizmus bázisa a végvári katonaság volt, Pécselyi szoros kapcsolatot alakított ki velük, *Katekizmusát* is nekik ajánlotta.

Bár közvetlen adatok nem bizonyítják, feltételezhetjük, hogy továbbra is részt vállalt az egyházi közéletben. Nagy a valószínűsége, hogy részt vett az 1623-as esztendőben tartott nevezetes komjáti zsinaton, ahol elfogadták a *Czeglédy Pál* által szerkesztett kánonokat. Valószínűleg nagy támogatója volt felső-dunamelléki püspök barátja unionista törekvéseinek. Samarjai 1628-ban megjelent *Magyar harmonia* című műve e nézeteket támogatta. *Pathay István* dunántúli püspök 1629-ben Erdélybe ment, utódja Pécselyi jó barátja, Kanizsai Pálfi János lett, ezen alkalomból Pécselyi levélben üdvözölte őt. E levélből tudomást szerzünk Pécselyi családjáról is: felesége egészséges, és két gyermeke van: a hétesztendős Mihály és az éppen gügyögni kezdő Anna.

Kanizsai és Samarjai hiába előljárói a nyugat-magyarországi reformátusságnak, az egyház az 1610-es évek lendületességével ellentétben a stagnálás állapotában van. Ennek jelei költőnk munkásságán is megmutatkoznak. A korábbi évek nagy ívű művei – *Retorika*, *Consilium* – helyett érsekújvári működése idején csak egy *Katekizmus* és egy *Ábécés-könyv* kerül ki alkotói műhelyéből. Irodalmi, de nagyobb részben tanári munkásságának köszönhetően jelentős tekintélyre tette szert, ennek bizonyítékai a neki ajánlott doktori disszertációk.

Költőnk életének végső szakasza a történelem ködébe vész. Halálának időpontja pontosan nem állapítható meg. 1639 után alakja eltűnik. Sem ő maga nem ad jelt magáról, sem mások nem adnak jelt róla. Irodalmi munkát ezután már nem folytat, vagy csak nem maradt fenn műve, sem adat műveiről. Nem ír, s mások sem írnak róla. Egyszerűen eltűnik. Egyesek szerint még ebben az évben – 1639-ben – hazatért Teremtőjéhez, ez azonban azért nem biztos, mivel ebben az esztendőben jelent meg *Retorikájának* harmadik kiadása. Más feltételezések szerint 1641-ben hívta haza az Úr. Feltehetően Érsekújváron kísérték végső útjára. Életének e szakasza csupa kérdés, csupa rejtély. Vajon miért nem ad hírt senki haláláról? Nem tudjuk, s talán soha nem is fogjuk megtudni. Annyi bizonyos, hogy emléke és életműve ma is köztünk él.

Ez tehát *Pécselyi Király Imre* életének krónikája.

III. „*Dicséret az nagy Istennek...*”

Pécselyi Király Imre irodalmi munkássága

*„Írtam néktek atyák, mert megismertétek azt,
a ki kezdettől fogva van.
Írtam néktek ifjak, mert erősek vagytok,
és az Isten ígéje megmarad bennetek,
és meggyőztétek a gonoszt.”
(1Jn 2,14)*

Mielőtt Pécselyi konkrét irodalmi alkotásait tárgyalnánk, illik néhány dolgot megjegyeznünk kora irodalmi életéről.

Ha néhány pillantást vetünk a XVII. század irodalmi életére, megállapíthatjuk, hogy a magyar reneszánsz humanista elemeket tartalmazó, egyházi és teológiai irodalma, mely – a felekezeti különbségek ellenére – egységes képet mutatott, mostanra már jelentős változásokon ment át. E korban kettéváltak az irodalmi törekvések. Az ellenreformáció következtében újra erősödő katolikus egyház literátorai új útra léptek, mégpedig a *barokk* irodalom irányába, előfutárokká lettek. Az „Új hitűek”, azaz a protestánsok közül szinte kizárólag a reformátusok tudtak érvényesülni, mivel az egykor virágzó *unitárius* irodalom visszaszorult, és az evangélikusok irodalmi bázisai is szűkölködtek. A kálvinista irodalom alakjai – a katolikusokkal ellentétben – nem léptek új utakra, megmaradtak a reneszánsznál, tehát a *késő reneszánsz* jegyében alkottak, írásművészetük (származásuk miatt) polgári jellegű volt.

A heidelbergi egyetemen tanuló, s ezt követően a Dunántúl és a Kisalföld területén működő prédikátor nemzedék, melynek Pécselyi is tagja volt, jelentős irodalmi tevékenységet folytatott. Lírikusként nyilvánvalóan, minden elfogultság nélkül megállapíthatjuk, hogy Király Imre volt a legjelentősebb, azonban nem volt egyedül. Többek között költőnk barátjától, Kanizsai Pálfi Jánostól is ismerünk verseket (például: *'Dicsőült helyeken...*', *'Ne szállj perbe énvelem...*'), melyeket elavult himnológiai kötetek sokszor helytelenül Pécselyinek tulajdonítanak.

Költőnk a *késő humanista protestáns irodalom, manierizmus és protestáns vallásos ének* alkotója volt. Nem tudjuk pontosan, milyen olvasottsággal, műveltséggel rendelkezett, mivel nem maradt ránk könyveinek listája. Csak egyetlen kiadványról tudjuk biztosan, hogy az övé volt. Egy 1587-es antwerpeni kiadású *Vulgata*-kiadás bejegyzésében azt olvashatjuk, hogy első tulajdonosa *Matthias Liptoviny*, második tulajdonosa pedig Pécselyi Király Imre volt.

Pécselyi irodalmi munkái közt prózai és lírai alkotásokat is egyaránt találunk. Ebben a fejezetben említésre kerülnek még fennmaradt levelei is.

A.) LEVELEI

Hat levele maradt ránk. Valamennyit latin nyelven, Érsekújváron írta, s legjobb barátjának, tanuló társának: Kanizsai Pálfi Jánosnak címezte. Kanizsai Pálfinak köszönhetjük, hogy ma is olvashatjuk őket, ugyanis lemásolta őket. Részben saját leveleskönyvébe, részben az egyházkerület általa vezetett jegyzőkönyvébe. Leveleiről életrajzának tárgyalásakor már szót ejtettünk. A következő táblázat foglalja össze leveleinek keletkezési idejét, rövid tartalmát:

Levél keltezése:	Levél rövid tartalma:
1621. szeptember 18.	Válaszlevél Pálfi szeptember 8-i levelére, tájékoztatja barátját a családját ért megpróbáltatásokról, valamint beszámol a hadi helyzetről.
1622. január 5.	Prédikátortársának és <i>Bernhárdt Máté</i> , későbbi pápai nyomdász sorsáról tudósít, anyja után érdeklődik, barátainak üdvözlét küldi.
1622. február 25.	A nikolsburgi béke létrejötte felőli örömét fejezi ki.
1622. július 11.	Elküldi barátjának Szenci Csene Péter halálára írt latin nyelvű gyászkölteményét.
1622. szeptember 19.	Értesíti Pálfit, hogy a <i>Monostori János</i> elnökletével tartott <i>superintendens</i> zsinaton barátjukat, Samarjai Jánost választották felső-dunai püspöknek.
1629. június 10.	Üdvözli Pálfit püspökké választása alkalmából, beszámol családi és egyházi dolgokról, valamint Zvonarics György evangélikus lelkésszel folytatott polémiájáról.

B.) PRÓZAI MŰVEI

Pécselyi Király Imre a líra mellett a próza területén is alkotott. Prédikátorként feltehetően egyházi szónoklattal – *prédikáció* – is foglalkozott, azonban erre vonatkozóan nincsenek fennmaradt források.

1. Egyetemi éveiből való munkái

A heidelbergi egyetemen eltöltött tanuló éveiből négy műve maradt fenn, melyek úgynevezett egyetemi *disputációk*. Latin nyelven írta őket, dogmatikai kérdésekkel foglalkoztak.

- *De veritatibus et falsitatibus Bellarmini circa Canonem. S. Scriptorum Libr. p. I. de verbo dei aperto*
- *De vanitatibus Bellarmini circa controversiam de Sacramento baptismi et de confirmatione Libro I. et II. de baptismo*

- *De vanitatibus Bellarmini circa controversiam de necessitate et justitia operum Libro IV. de justitia.*
- *De baptismo*

2. Retorika

Első kiadás eredeti címe: *Isagoges Rhetoricae Libri Duo: Quorum prior de Inventione & Dispositione: posterior vero de Elocutione agit. In usum Scholae Komaromiensis ex Aristotele, Cicerone, Quintiliano & aliis quibusdam vetustis ac novis autoribus breviter adornati & perspicuis ac familiaribus exemplis ita passim illustrati, ut contineant, cum utilem ipsorum praeceptorum explicationem, tum facilem eorundem usum sive praxim, Tyronibus Eloquentiae primo & apprime necessariam. Opera & studio Emerici Regii Peczelii. Oppenheimio, M.DC.XII. (Tertia editio, prioribus longe auctior & emandatior. Noribergens. 1639.).*

Írója „a szónoklat művészetének elemeit tárgyaló könyvecskének” nevezi. Heidelbergi tanulóként írta latin nyelven. Művét – mint ahogy azt annak előszavában is említi – egyetemi tanárainak hatására írta. Pécselyi könyvét a komáromi bírának, katonai előjáróknak, szenátoroknak, Dobronki Miklós püspöknek, Bölcskei István komáromi papnak és Komárom szabad királyi város összes lakosának címezte. Az ajánlás után üdvözlő versek következnek Rodolphus Goclenius – egyetemi rektor, Simos Stenius – Pécselyi heidelbergi retorika és poétika professzora, Petrus Trappius – oppenheimi prédikátor, Szenczi Molnár Albert, Filiczki János, Szepsi Koronc György, Varsányi P. Dániel – heidelbergi tanuló tollából. Végül maga a szerző ajánló verse következik. Filiczki üdvözlő verse később megjelent verseinek gyűjteményes kiadásában *'In Rhetorica ab Emerico Regio Peczelio, Hunagaro, editam'* címen. Szenczi Molnár üdvözlő verséből, melyből megtudhatjuk, hogy a szótár- és grammatikaíró mester önnön eszméinek követőjét látta a retorikaíró Pécselyi Király Imrében, s nagyra tartotta, hogy a vallásos és világi tudomány felé is mutatott érdeklődést.

Az üdvözlő verseket Pécselyi Komáromiaknak címzett előszava követi, melyben szerzője hosszan elmélkedik arról, hogy a kapott jótéteményekért hálásnak kell lenni, s kifejezi az ő nagy háláját Komárom iránt. Hálája érthető, hiszen – mint említettük – a komáromiak küldték őt a heidelbergi egyetemre, s támogatták is ottani tanulmányait. A komáromiak ezen jótéteményét úgy akarja meghálálni, hogy első szellemi termékét nekik ajánlja, mivel – mint írja – „Mivelhogy egyáltalán nem tartom méltatlan helyzetnek azt, hogy akit ti a jótétemények aranyos kötelékével állandóan lekötölelve tartottatok, ha szellemének van valami gyümölcse,

azt a ti és a tieitek hasznára akarjátok és óhajtjátok fordítani.”⁶ Bizonyára ezen gondolata vezette arra is, hogy komáromi működése idején lelkiismeretesen végezze tanári és prédikatori munkáját. Előszavát a hála e szép szavaival zárja: „...az igen kiváló és igen hatalmas Istenhez, a mi legkegyelmesebb Atyánkhoz járulok szívem legmélyéről jövő könyörgésekkel, hogy a Te Országodnak és Egyháznak ezt a jól felszerelt hajóját, melyet eddig e zivataros élet számtalan vihara tépett, mely azonban isteni gondviseléssédek és bölcsességednek kettős horgonyával igen régóta állandó, ép és sértetlen maradt, amely bővelkedik igéd tiszta táplálékában és a művelt irodalom édességében - kegyesen tekintsd meg és őrizd meg! ÁMEN.” Ezen hosszú idézet csupán egyetlen mondat. Írója mily nagy biztonsággal fűzi egymásba a szóvirágokat egyetlen megbotlás nélkül, ez jelzi Pécselyi munkásságának manierista jellegét. Az előszó 1611 novemberében kelt, Heidelbergben.

Az előszó után egy szózat következik, melyet a komáromi ifjakhoz intéz (*Studiosis Komaromiensibus*). Szavai mély hazaszeretetről árulkodnak: „Azért készítettem ezen kis rhetoricai könyvecskét, hogy hazánknak, melynek éppen úgy, mint szüleinknek egyrészt leginkább, másrészt legméltóbban adósai vagyunk és melynek felvirágoztatásáról gondoskodni véleményem szerint legkevésbé sem megvetendő dolog, - némi hasznot nyújtsak.”⁷ E szavaiban is megnyilvánul magyarságszolgálat.

Műve két részből áll. Az első rész az anyaggyűjtéssel és annak elrendezésével foglalkozik. A második rész az előadás szabályait ismerteti. A szónoklattani szabályokat *Arisztotelésztől*, *Cicerótól* és *Quintilianustól* vett példákon keresztül mutatja be. Ókori példaképektől való idézése is mutatja írásművészetének késő humanista és reneszánsz jellegét.

Első kiadása 1612-ben jelent meg Oppenheimben. Igen kedvelt tankönyvé válhatott Pécselyi műve, mivel további két kiadást élt meg. A mű második kiadásáról semmit sem tudunk, mert nem maradt fenn egy példány sem. A harmadik, s egyben javított kiadás 1639-ben jelent meg *Nürnbergben*. A mű szövegében és tartalmában nem változott, az üdvözlő és ajánló versek is megegyeznek az első kiadásban lévőkkel. A címben figyelhetünk meg némi változást: az első kiadás címében azt olvashatjuk, hogy Pécselyi művét a komáromi iskolának ajánlja („*in usum scholae Komaromiensis*”), míg az új kiadásban már Magyarország iskoláinak adja ki („*in usum scholarum Hungariae*”). A Retorika ezen kiadásából négy példány maradt fenn: a *Nemzeti Múzeumban*, a *Debreceni Református Kollégiumban*, a *Kolozsvári Református Kollégiumban* és a *Sepsiszentgyörgyi Református Gimnáziumban* lelhetők fel.

⁶ A műből közölt részleteket Mikó Gyula fordításában közöljük, *Retorikák a reformáció korából* (szerkesztette: Imre Mihály) című könyv alapján. Csak azon helyeket jelöljük, ahol más forrásból idézünk.

⁷ Vásáry Dániel: *Pécselyi Király Imre élete és énekei* (Esztergom, 1907) című könyv alapján.

Pécselyi Király Imre Retorikáját – mint azt *Molnár Antal* a ' *Közoktatás története Magyarországon a XVIII. században* ' című munkájában is írja – a XVIII. században is tankönyvként használták. Megjelent magyar fordításban is Imre Mihály ' Retorikák a Reformáció korából ' című összeállításában, Mikó Gyula fordításában.

3. 'Consilium...'

Teljes latin címe: ' *Consilium Ecclesiae Catholicae Doctorum super ista Quaestione: An homo Christianus possit & debeat se cognominare Lutheranum vel Calvinistam ad Religionem puram ab impurâ recte descendendam? Collectum ab Emerico Peczelio Ministro Verbi Dei in Ecclesia Comaromiensi. Cassoviae, Per Nicolaum Mollerum, Typographum S. Regiae Majestatis. Anno Domini nostri J. C. 1621.* '

A könyv 1620 decemberében Komáromban kelt ajánlása szerint Pécselyi e művét Szenczi Molnár Albert barátjának, *Remus György*nek és magának Szenczi Molnárnak ajánlja. A protestáns megbékélésre buzdító⁸ előszót Pécselyi Bethlen Gábort üdvözlő epigrammája követi. Majd két üdvözlő vers, egyiket Pécselyi egyik tanítványa, *Pajor János* írta. Ez onnan tudható, hogy Pajor epigrammáját „*Praeceptor* *sui collendissimi*” címezi. Ezt követően Pécselyi ' *Catalogus Patrum, qui in hoc Consilio suffragia seu vocem mittunt* ' cím alatt felsorolja azon szerzők nevét, akiknek véleményét, műveit idézi. Ezt tulajdonképpen „forrásjegyzéknek” tekinthetjük. A mű törzsszövege nagy apparátussal készült, sokat idéz a tekintélyes elődöktől. A könyvet az egyházak megbékélésére buzdító utószó zárja.

A mű - mint azt címe is mutatja - a korban forgó fontos kérdésre gyűjti össze a véleményeket: „*Az igaz hitnek a nem igaztól való helyes megkülönböztetése céljából nevezheti-e és nevezze-e magát a keresztény ember lutheránusnak vagy kálvinistának?*”⁹. Evangélikus részről a szerző választ is kap, *Zvonarics György* Pécselyi művére válaszolva megírja „*Rövid felelet, melyben Péczeli Imrének, érsekújvári kálvinista praedikátornak Tanácsa meghamisítottatik és az több Doktorok írásira is válasz adatik im ez kérdés felől: Az keresztyén embernek kellessék-e Lutheránusnak avagy Calvinistának neveztetni ez végre, hogy az igaz tudomány avagy hitnek vallása az hamistól megkülönböztessék ? Melyet Isten igéjéből és az szentírás magyarázó Doktoroknak írásokból szedegetett és az együgyű híveknek épületjekre közönségessé tött Sárvári Zvonarics György.*” című művét. Ezen rövid kis mű (mindössze 16 leveles), melyet írója Batthyányné P. Évának ajánlott, azt fejtegeti, hogy a reformátusoknak nem kellene tiltakozniuk a „kálvinista” név ellen. *Zvonarics* több ízben idéz riválisa művéből magyar nyelven (*Zvonarics* lapszámozásai pontosan utalnak a latin munka megfelelő helyeire).

⁸ A felekezeti megbékélésre buzdító teológiai irányzat az **IRÉNIZMUS**. Pécselyi e műve *irénikus* jellegű.

⁹ Szó szerinti idézet *Vásáry Dániel*: *Péczeli Király Imre élete és énekei* című munkájából

Pécselyi választ írt Zvoarics művére, erről 1629. június 10-én kelt leveléből szerzünk tudomást. A levél tanúsága szerint Király a mű kiadását tervezte, s remélte, de ennek megvalósulásáról semmit sem tudunk.

Pécselyi e művének egyetlen fennmaradt példánya van, mely a Debreceni Református Kollégium könyvtárában lelhető föl. Ezen könyv érdekessége, hogy egy 65 levélnyi kétiratos toldalékkal van összekötve, melynek tulajdonosa feltehetően egy XVII. vagy XVIII. századi ismeretlen személy lehetett, aki ezekre a levelekre főleg imádságokat és prédikációvázlatokat írt, tehát feltehetően lelkész volt. A mű 98 lapból áll.

4. **'Chatechismvs'** (Katekizmus)

Teljes címe: *'Catechismus azaz: „A Keresztyeni Tudománnak Fundamentomairól és Ágairól való Rövid Tanítás. Iratott Peczeli Király Imre Uyvári Praedikátor által.*

Pécselyi Király Imre e munkáját magyar nyelven írta. Művének címében már Érsekújvári lelkészként szerepel. Király Imre ezen könyvében egyszerűen fejt ki a hit alapvető kérdéseit. Foglalkozik az Úrtól tanult imádság (Miatyánk), az Apostoli Hitvallás (Hiszekegy), a két szentség (sákramentum) – keresztség és úrvacsora, és a Tízparancsolat kérdés-felelet formában való magyarázásával.

A mű ajánlása: *„Az Uyvári Lovas és Gyalog sereg előtt járóknak; Sereg-biro Vramank, Hadnagyoknak, Vaydaknak, Es mind az egész Gyülekezetbeli Keresztyéneknek, nékem jó Gazdáimnak és kedves Halgatóimnak: Az jó Istentől egészséget, békességet, hosszú életet, és minden lelki jókban, idvösséges előmenetelt kívánok szívem szerint”*¹⁰. Ezen ajánlás után üdvözlő vers következik (erről lírai alkotásainál fog szó esni).

A könyv két kiadásban jelent meg. Az első kiadást Pápán nyomtatta Szöpes Várallyai Bernhárd Máté 1623-ban. A mű ezen kiadásából fennmaradt egyetlen példány töredékes, mivel kiázott a könyvtáblából. A második kiadás 1635-ben Brevver Lőrinc által nyomtattatott Lőcse városában. Ezen kiadás 66 levélből áll. Itt a verses ajánlást prózai előszó is követi, melyet *„Az Istenes olvasóknak...”* címez, s ebből megtudjuk, hogy *„látván az Ersek-Uyvári kisdedeknek szüksegeket”*¹¹ írta könyvecskéjét. Idézzünk az előszóból: *„Kis munkámban pók módjára semmit az ujjomból nem szoptam: hanem az méheket, amint lehetett, követte, kik tehetségek szerint sok virágokról szedegetik és gyűjtögetik édes eleségeket, mellyel télnek idején táplálják őmagukat: így én is őket s nem az heréket követvén, egyéb tudós szent könyveknek virágos kertekből szedegettem Isten által és e kis könyvecskémnek méh-*

¹⁰ A Régi Magyar Költők Tára alapján.

¹¹ A Régi Magyar Költők Tára alapján.

kosárjában mint valami prófont – vagy élésházban bérekesztetem imez rövid, de idvösséges tudománynak mézecsckáját, mellyel a gyenge juhok éljenek, hízzanak; hogy a szemfényvesztő késértetek, mint valami nehéz télnék idején meg ne fogyatkozzanak és el ne tévelyedjenek az igaz ösvényről.”¹² Mily nagy tehetségre vallhat az, hogy ily szóvirágok tudnak születni a vérbeli manierista Pécselyi tollából. Szavai – mint azt Retorikájában is érezhettük – nagyfokú alázatra utalnak. Metaforái milyen szépek, s milyen igazak... „szemfényvesztő késértetek...”, „nehéz télnék idején...” Valóban. Pécselyi megéreztén kora viszontagságait írta sorait, melyből kiviláglik, hogy e válságos időben még szükségesebbnek érezte a „keresztyén tudomány” tanítását. A második előszó megírását bizonyára az tette szükségessé, hogy a nagy katekizmust megelőzően egy „kis-katekizmus” áll, melyet Pécselyi kifejezetten gyermekeknek írt. A nagy káté szövege teljes egészében megegyezik ez első kiadás szövegével. A kátét követően a K5-L5 leveleken *’Egynehany szep Isteni Dicseretek, melyeket a Catechismusnak tanulásakor mondhatni*”¹³ cím alatt hét ének következik.

Pécselyi e műve nem kíván más katekizmusokat felülmúlni, egyszerűen helyéhez, idejéhez és az olvasóközönséghez (hallgatóihoz) próbál igazodni, s ezeknek használni és szolgálni. E mű is az irénizmus jegyében született. A második kiadásából egyetlen példány maradt fenn, mely a Nemzeti Múzeumban lelhető fel.

5. ’Abecedarium...’ (Ábécés könyv)

Teljes latin címe: *’Abecedarium Latino-Hungaricum Seu Elementa Lingvae et Ungaricae. Papae Typis Matthaei Bernhardi. Anno MDCXXX.’*

Pécselyi e munkája – mint azt a cím is mutatja – 1630-ban jelent meg Pápan, Bernhardt Máté nyomdájában nyomtatták. A címlap hátoldalán fiaiknak dedikálják a következők e tankönyvet: Kanizsai Pálfi János püspök, Samarjai János püspök, Magyarai Ágh Jakab komáromi pap és esperes, Szenczi Sziójgyártó Lukács somorjai pap és esperes, Kanizsai Mihály nagyszombati pap, Bernhard Máté pápai nyomdász és Pécselyi Király Imre érsekújvári pap.

A következő lapon előszó helyett bibliai igék állnak, melyek után „Emericus R. Peczelius Minister” aláírás szerepel. Ez, valamint az, hogy az ajánlók nevei között utolsóként szerepel, bizonyítékai szerzőségének.

Zoványi Jenő – számunkra ismeretlen okokból – az 1630-as kiadású könyvet már második kiadásnak véli.

¹² *Nemeskürty István: Deák, írj magyar éneket!* (A magyar irodalom története) II. című kötet alapján.

¹³ Vásáry Dániel: *Péczeli Király Imre élete és énekei* című munkája alapján.

C.) LÍRAI ALKOTÁSAI

Pécselyi jelentős prózai művei ellenére elsősorban lírai alkat, igazán a versek világában érzi otthon magát. Nem véletlen tehát, hogy elsősorban énekköltőként tartja számon az irodalomtörténet. 5 latin és 15 magyar nyelvű verset ismerünk tőle. A következőkben a versek első néhány szavát közöljük.

1. Latin versei

A következőkben Pécselyi 5 fennmaradt latin verseiről ejtünk néhány szót. Valamennyi olvasható a Régi Magyar Költők Tára II. című kötetben. Sajnos nem készült még el magyar fordításuk. A következőkben a versek első szavait közöljük. Ez alól kivételt képez az utolsó, mivel ott a címet adjuk meg.

- **'Phoebe Pater...'**

Megjelent Újfalvi Katona Imre *Tractatus De Patrum, Conciliorum Traditionum auctoritate circa Fidei Dogmata: cultus item moresq. vivendi* című művében 1611-ben. A költemény gyászvers, Katona Imre halálára.

- **'Ito tenelle...'**

Pécselyi Retorikájában jelent meg 1612-ben.

- **'Salve Pannonici...'**

Pécselyi Consilium... című művében jelent meg 1621-ben.

- **'Biblia sacra...'**

Pécselyi Consilium... című művében adta ki.

- **'Dialogus epitaphicus'**

A költemény – mint azt a címe is mutatja – párbeszédes jellegű. Kéziratát a Dunántúli Református Egyházkerület legrégebbi jegyzőkönyvében találjuk. A kézikönyvben található eredeti kézírata is hiányos. A vers Szenci Csene Péter halálára készült 1622-ben Érsekújváron.

2. „Angyali verset mondjunk”¹⁴ – Magyar nyelvű versei

Pécselyi – mint már fentebb említettük – 15 magyar verset írt. Ezek közül ebben a pontban azokat mutatjuk be, melyek nem találhatók meg a ma használatos református illetve

¹⁴ Idézet Pécselyi *'Krisztus Urunknak áldott születésén...'* kezdetű énekéből. Az idézet helye azért érdekes, mivel erről az énekről nem ebben a fejezetben szólnak. Az idézést azonban „vers” kifejezés indokolja. Pécselyi gyülekezeti énekeit „énekként” emlegetjük, míg a további magyar nyelvű költeményeit „versnek” mondjuk az egyértelműség érdekében (attól függetlenül, hogy némely énekelhető is, mivel fennmaradt nótajelzés vagy dallam/kotta)

evangélikus énekeskönyvben. Itt valamennyi olyan verséről szó lesz, ami nem gyülekezeti ének, azonban csak a legfontosabbakról szólunk részletesen.

Mint azt már a bevezetésben is említettük, akadtak téves megállapítások némely költeményeknél Pécselyi szerzőségével kapcsolatban. Ezért verseinél mindig megpróbálunk olyan bizonyítékokat felhozni, melyek azt igazolják, hogy valóban ő írta őket. Az irodalomtörténet Pécselyi Király Imrét tartja legnagyobb és legtermékenyebb szerzőnek a prédikátor-líra képviselőinek körében, valamint a *Balassi Bálintot* követő költőnemzedék egyik legjelentősebb alakjaként emlegetik.

Valamennyi verse olvasható a Régi Magyar Költők Tára második kötetében.

- ***Cantio***¹⁵ ('*Gazdag bő kegyelmű...*')

E költemény Pécselyi Király Imre első fennmaradt verse. E bűnbánó költemény utolsó versszakának tanúsága szerint 1608 januárjában Pápa városában írta. Pécselyi feltehetően még tanuló (esetleg segédtanító) lehetett ebben az időben. A vers Balassi-strófában íródott. A Balassi-strófa három 19 szótagú sorból áll, sorainak szótagjai 6-6-7 tagolásúak, belső rímekkel tagoltak. Még nincs húszesztendő, mikor e költeményt írja, mégis érezzük a szerző rutinos formakészségét. Némely sorokban megfigyelhetők a manierista költészet szándékosan meghökkentő hatású, nyers, naturalisztikus képei:

„*Testemet rutétó, lelkem undokétó vétkeim sokaságát,
Méregnél halálosb, fekélynél fájdalmasb, bűneim poklosságát,
Rolam el-tisztítsad, tengerben taszítsad azoknak undokságát.*”¹⁶

Az alapvetően is eleven akusztikai hatást keltő sűrűrímelésű versformát további tudatosan alkalmazott alliteráció is színesíti (Például: „*Adjad, hogy féljelek, s téged tiszteljelek, tiszta, teljes életemmel...*”). Nótajelzése: „*Forog az szerencse*”. A mű akrosztichont tartalmaz: G PETSELI IMREE.

- ***Cantio Optima***¹⁷ ('*Paisa szegény fejemnek...*')

A költemény refrénes szerkezetű: „*Oh én lelkem ély Jesusban ély*”. A versfőkből kiolvashatjuk a szerző nevét: PETELI IMRE KIRAA. Rímképlete: a a a a, vagyis bokorrímmel van dolgunk. A vers igen személyes hangvételű:

¹⁵ jelentése: ének.

¹⁶ A Régi Magyar Költők Tára alapján. A továbbiakban valamennyi verscímet és versrészletet ez alapján idézünk.

¹⁷ jelentése: igen szép ének

„Engem azért fohászodót,
Szívből hozzád folyamodót,
Végy kegyelmedben illy juhót,
Önts-ki mennyből reám sok jót,
Oh én lelkem ély Jesusban ély.”

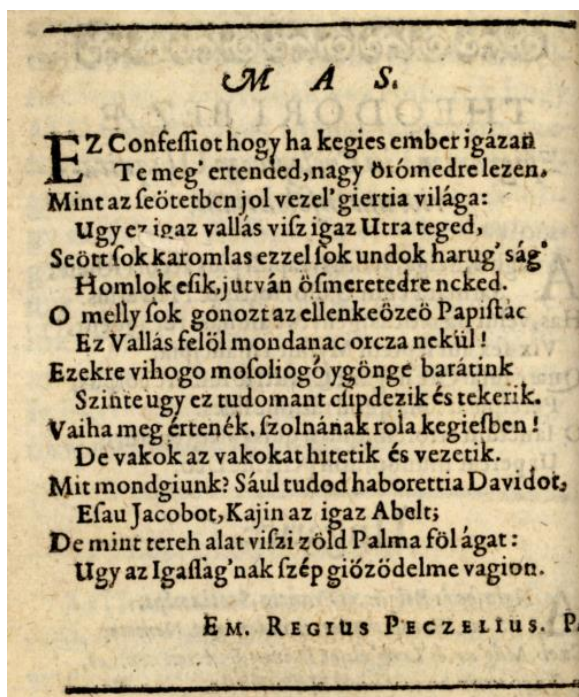
- **Regeli diczeret** ('Diczérlek Uram, téged...')

Pécselyi e verse jelent meg az oppenheimeri Bibliakiadás énekeskönyv-függelékében. Dallama máig fennmaradt (lásd: Régi Magyar Költők Tára II.). Rímelése: a b a b c d c d, tehát keresztrímei vannak. A költemény reggeli fohász:

„Diczérlek Uram téged,
Hogy ez elmúlt éyel
Életem megőrizted,
Hatalmas kezded.
Setetségnek töriből,
Melly környülvött vala,
Ímé engemet kivöl,
Oh mindennec Ura!”

- **'Ez Confessiot hogy ha kegies ember igazan...'**

Pécselyi ezen verse köszöntő versként szerepel Szenci Csene Péter 'Confessio Helvetica' című művében. A költemény nyolc disztichonból áll. Alább a teljes verset láthatjuk, olvashatjuk eredeti kiadás alapján:

¹⁸ Forrás: <http://real-r.mtak.hu>

- ***Az vitézségnek jó hírével nevével meg-ékesítet erős férfiaknak*** (*'Iambor Atyák, kik Uyvárban lakoztok...'*)

Király Imre Katekizmusának üdvözlő verse. Rímképlete: a a a a, tehát rímelése bokorrím. A költemény témája a pedagógia, a keresztény nevelés. A műben példaként idéz bibliai történeteket. A költeményből tudomást szerezhethetünk Pécselyi nevelési elveiről, bizonyoságot nyerünk a gyermekek iránt érzett szeretetéről, mely elengedhetetlen egy jó pedagógus számára. Véleménye szerint a jó nevelés titka Isten tisztelete és szeretete. Költeménye bővelkedik szép párhuzamokban, hasonlatokban:

*„Fiataltól jó gyümölcs-fa ugy lészen,
Ha az kertész jó munkát rayta téssen:
Igy a' gyermek szép nevelkedést véssen,
Ha tanítás intés lesz rayta szépen.”*

- ***Jaj tenéked ki praedálsz***¹⁹ (*'Praedának ki örül erszénye meg-ürül...'*)

A versnek bibliai alapja van: Ézsaiás könyve 33,1. Rímképlete: a a a a, tehát bokorrímes. *Alexandriai sorban* írta. Az utolsó vers tanúsítja, hogy a mű 1631-ben keletkezett. Pécselyi egyetlen hazafias jellegű költeménye. A költemény egy részében *Kölcsey Ferenc Hymnusának* korai változatát figyelhetjük meg:

*„Magyar kérlek téged hadd el a praedálást,
Országunkban való szörnyü nyuzást fosztást,
Szegény nemzetünkön való nagy koborlást,
Hogy nyújtson az Isten reád bő áldomást.”*

- ***'El jö még az idő tsillagom fel-támad...'***

Bokorrímes, alexandriai sorokban írt költemény, akrosztichonja is van: EMERJTVS REGIVS PETSELIUS EDEBAT. Nótajelzése: „*Légyen jó idő tsak*”. Pécselyi e verse – a maga 29 versszakával – példája annak, hogy költészete második felére – az első szakasz egyéni hangvételi költeményei után – jellemzőek a „papos” hangvételi, terjengős meditációk. E teológiai eszmefuttatásokba is beleszővi a természet iránti szeretetének jeleit:

*„Vidul a szép Tavasz az erős Tél után,
Ujulnak a mezők kemény dér el-múlván
Napunk-is fényeseb fölök el távozván,
Igy éltünk is jobbul nyavalyáink után.”*

¹⁹ Rabol, zsákmányol, átvitt értelemben: saját vagyonát pazarul vesztegeti, s mintegy magamagát fosztogatja.

- **'Könyörülő szent Istenhez...'**

Igen szép verse ez Pécselyi Király Imrének. Rímképlete: a a a a b b a. A versfőket összeolvasva megkaphatjuk a szerző nevét: KJRÁL JEMRE. A költeményben a szerző „nehéz lelki poklosságában” Istenhez fohászkodik:

*„Reménseget igidben,
Hitemet igiretedben,
Erkölsömet intésidben,
En Istenem vastagitsad
Szent Lelkedhez gyámolitsad
Hogy juthassak elődben,”*

- **'Paradicsomnak te szép fényes napja...'**

E bokorrímes versnek van nótajelzése: „Saulnak a Dávidhoz...”, s maga a dallam is fennmaradt. Van akrosztichonja: PETSSELJ KIRALI IMRE MVNKAJAAI. A versben a költő Jézushoz imádkozik, kérvén őt, hogy olyan útra vezesse, mely Istennek tetsző. Fohászában azért is könyörög, hogy hivatalát lelkiismeretesen betöltse:

*„Istenem áld meg én hivatalomat,
Tedd gyönyörűségessé jó munkámat,
Erte fel-vállalt minden dolgomat,
Tedd szerentséssé s' áld meg gondaimat.”*

- **'Egykor egy vén jámbor...'**

Párbeszédes jellegű költemény, egy „vén jámbor” és egy „iffiú” beszélgetését mondja el. Akrosztichonja: EMERITUS KJRALII. Rímképlete: a a a. Alexandriai sorban íródott. Idézzük a vers utolsó előtti versszakát – a „vén jámbor” szavait:

*„Lámpás gyanánt fiam ennek szent igijét,
Tarts előtted, kövesd útaban intéset,
Ugy éred el osztán Cánánnak szép földjét.”*

- **'Ne hadgy Ur Isten...'**

Bokorrímes költemény. E versben is Pécselyi Istenhez szóló személyes hangja szólal meg:

*„Ne hadgy Ur Isten kérlek el-vesznem bünömben,
Söt légy kegyelmes és engedelmes énnékem,
Te szent Fiadnak Jesus Christusnak szent haláláért fogadásáért,
Mert ha meg nem szánsz, előted el-hánsz, jaj nékem.*

3. „*Vígan méltó énekelnünk*”²⁰ - *Éneket*²¹

Az alábbi táblázatban rendszerezve tekinthetjük a Pécselyi Király Imre által írt gyülekezeti énekeinkhez kapcsolódó információkat:

Szövegkezdet:	Énekszám:		Versszakok száma:	
	<i>Református énekeskönyv</i>	<i>Evangélikus énekeskönyv</i>	<i>Református énekeskönyv</i>	<i>Evangélikus énekeskönyv</i>
„ <i>Krisztusom, kívüled...</i> ” ²²	226.	413.	4	3
„ <i>Krisztus Urunknak áldott születésén...</i> ”	315.	158.	7	6
„ <i>Paradicsomnak te szép élő fája...</i> ”	337.	365.	15	5
„ <i>Feltámadt a mi életünk...</i> ”	350.	--	4	--

• *'Krisztusom kívüled nincs kihez járulnom...'*

Ezen gyülekezeti énekünk Pécselyi 15 versszakos, alexandriai sorokban megírt *'Én nyavalyás lelkem serkenj fel álmodból...'* kezdetű verséből keletkezett. A költeményt Balassi Istenes énekeinek függelékében találhatjuk meg. A szerző nevét a versfökből kiolvashatjuk: EMERICVS REGIVS D. A költemény utolsó versszaka *doxológia*. Payr Sándor soproni evangélikus teológia professzor kiválogatott Pécselyi verséből versszakokat, s valamit igazított is rajtuk. A *Dunántúli Evangélikus Énekeskönyv*ben jelent meg 1911-ben. A *Református énekeskönyv*ben egy eredetihez visszatérő változatát adták ki.

Az ének zenei anyagát egy kuruc dallam képezi. E dallam eredetileg egy *Rákóczi Sámuel*ről vagy *Rákóczi László*ról szóló török kori vitéz énekhez tartozott (*'Püspök városába hogy bémentem vala...'*). A dallamot jóval később *Pálóczi Horváth Ádám* jegyezte föl hallás után, s adta ki 1812 és 1814 között összeírt *'Ötödfélszáz Énekek'* című gyűjteményében. Az ilyesféle stílusú megismételt féldallamokkal főleg népballadáink között találkozhatunk.

Pécselyi e szép énekéből *Ádám Jenő* (1896-1982) – Kossuth-díjas zeneszerző, kóruskarnagy, zenepedagógus – készített vegyes kari feldolgozást.

Idézzük a vers második versszakát:

*„Gyűjtsd meg szövétnékét áldott szent igédnek
És bennem virraszd fel napját kegyelmednek;*

²⁰ Idézet Pécselyi *'Feltámadt a mi életünk...'* kezdetű énekéből.

²¹ Pécselyi azon lírai alkotásait tekintjük énekeknek, melyek bekerültek a református illetve evangélikus énekeskönyvekbe, tehát gyülekezeti énekként használatosak.

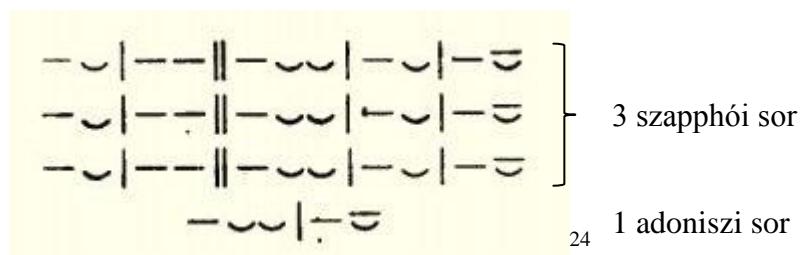
²² Evangélikus énekeskönyvben: *„Kihez folyamodjam kívüled, Krisztusom?”*

*Igaz utat mutass nékem, szegényednek,
Járhassak kedvére te szent Felségednek. ”*

• **'Krisztus Urunknak áldott születésén...' (DE NATIUITAE DOMINI²³)**

Pécselyi legismertebb, s talán legszebb éneke. Legkorábban az 1630-as években – tehát még Pécselyi életében (!) – keletkezett *Csburgói graduálban* (vagy *Csburgói kódex*) találhatjuk meg. Azóta minden énekeskönyvbe bekerült.

A költemény időmértékes verselésű, érdekessége, hogy *Szapphói strófában* íródott. A Szapphói strófa ütemképlete:

Az ének dallamául a Református énekeskönyv az 1774-es *Debreceni Énekeskönyv* kiadását veszi alapul, míg az evangélikus énekeskönyvben az 1744-es *Kolozsvári Énekeskönyv*ben kiadott dallama szerepel. A különbség csupán annyi, hogy az evangélikus változatban a dallam első három hangja a hangsor alapfokát ismétli meg, míg a reformátusok éneklésében a dallam az ötödik fokon kezdődik.

Pécselyi ezen éneke legkedveltebb karácsonyi énekeink közé tartozik, talán az idősebb nemzedék tagjainak sorában nincs is olyan, ki könyv nélkül ne tudná az éneket, s ne fűzné őt egy kedves gyermekkori karácsony emléke ezen énekhez. Említésre kerül a „nagy magyar mesemondó” vagyis *Jókai Mór 'Melyiket a kilenc közül?’* című novellájában, ezt az „a szép hangzatos éneket” adja karácsonyi ajándékkul *János mester* kilenc gyermekének, kik a gazdag úr tiltása ellenére is oly boldogan, Isten szívét melengetve énekeltek.

Az ének születése óta majd eltelt négyszáz esztendő, de szépségéből, népszerűségéből semmit sem veszített. *Berkesi Sándor* (1944-) – karnagy, zeneszerző, egyházzenes – kis vegyes kari és hegedű-női kar-orgona letétben is feldolgozta.

Idézzük az ének második versszakát:

²³ Eredeti latin cím, jelentése: Urunk születéséről.

²⁴ Forrás: Falus Róbert: *Az antik világ irodalmi* (<http://mek.niif.hu/04700/04714/>)

*„A magasságban dicsőség Istennek,
Békesség légyen földön embereknek,
És jóakarát mindenféle népnek
És nemzetségnek!”*

● **'Paradicsomnak te szép élő fája...'**

Pécselyi ezen énekét *„A' Christusnak a' Keresztfán lött hét szavaiból”* írta. Eredeti latin címe: *'AD DIEM PARASCEVES'*. Nótajelzése is van: *„Fölseges Isten Menynek földnek...”*. A versfőkben a szerző neve olvasható: PECZELJ KIRALJ IMRE. Eredetileg húsz versszaka van, ebből az 1645 és 1806 közötti időben a református énekeskönyvek tizenhetet közöltek. E költemény is Szapphói strófában íródott.

Dallama az 1744-es Kolozsvári Énekeskönyvből való, de több variánsa is van. Nagypénteki passiói istentiszteletek alkalmával gyakorta csendülnek fel Pécselyi e gyönyörű sorai:

*„Csudánkra vannak a te szép gyümölcsid,
Nagy kínjaid közt való szent beszéid,
Kiket keresztfán szóltál, szent mondásid,
Hét szép szavaid.”*

● **'Feltámadt a mi életünk...'**

Eredeti latin címe: *'DE RESURRECTIONE D. N. I. C.'* (jelentése: *A mi Urunk, Jézus Krisztus feltámadásáról*). Négy versszakos költemény, a Református énekeskönyvben mind a négy versszakának kissé megújított szövege található. A *'Krisztus Urunknak áldott születésén'* kezdetű énekkel együtt Balassi-Rimay Istenes énekeinek függelékében és a Csurgói kódexben is megjelent.

Dallama az 1774-es Debreceni Énekeskönyvből való, de fennmaradtak változatai is.

Figyelmet érdemel a költemény szerkezeti felépítése. Az első versszak a feltámadás földtől mennyig ható örömének képeit vetíti elénk. A második versszakban a természet húsvéti örömét bájos, üde képekben mutatja be. A harmadik versszak Galileába vezet minket, s a bűnén bánkódó Pétert vigasztalja a Feltámadott szavaival. Az utolsó versszak Isten dicsőítése, ki *„Lelki javaival népét meglátogatja, Megtérését várja.”*

A második versszak szép tavaszi képeit idézzük:

*„Ez földben minden gyökerek,
Fáknak bimbói terjednek,
Mezők megzöldülnek,
Égi madarak örvendnek,*

*Fákon vígan énekelnek,
Szárnyokon röpködnek;
Minden füvek illatozván gyönyörködtek,
Dicséretre intnek.”*

IV. Summa summarum:

„... Jézusban él!”

Összefoglalás

**„A dolognak summája, mindezeket hallván,
ez: az Istent féljed, és az ő parancsolatit
megtartsad; mert ez az embernek fődolga!”
(Préd 12,15)**

E kis tanulmány lapjain egy példaértékű életmű bontakozott ki. Példaként állhat előttünk Pécselyi Király Imre alakja, ki nehéz időkben élt értékteremtő életet. Álljon itt e dolgozat végén egy rövid összefoglalás arról, hogy miként szolgálta Istenét és hazáját Pécselyi Király Imre.

Az 1590-es esztendő körül született Pécselyen. Tanulmányait szülőfalujában, majd Pápán és Somorján, s később Heidelbergben végezte. Külföldi tanulmányai során sem feledkezett meg hazájáról: népének írta Retorikai tankönyvét. Életének meghatározó feladata volt a tanítás, a nevelés, s mindezt keresztényi módon, Isten szerint tette. Tanított tanárként, tanított lelkészként, s tanított költőként is: nemzetét tanította!

Mindvégig megállt a hitben, egész életében Jézusban élt, az Ő követője volt. Teológiai tárgyú művei a békéltetés szolgálatában álltak a hitvitázó Magyarország nyugtalan földjén. Korának nagy terheit próbálta enyhíteni az élő Isten Igéjének hirdetésével. Kiállt vallási meggyőződése mellett, s az ellenreformáció egyre erősödő árában – mely a protestánsok számára szorongatott helyzetet teremtett – sem tagadta meg hitét. *Verbi Divini Minister*, azaz Isten Igéjének szolgája volt.

Életét átszötte a költészet, melyet Isten dicsőségének hirdetésére munkált. Latin nyelvű versei az egyetemes, antik kultúrát gyarapították, anyanyelvén írt versei hazánk kultúráját emelték. Magyar nyelvű alkotásaival ápolta örökbecsű kincsünket, az édes anyanyelvet. Lírai írásművészetének legfontosabb jellemezője a nemes egyszerűség. Énekeit többek között Balassi és Rimay Istenes énekeinek függelékében és más protestáns énekeskönyvekben, gyűjteményekben is megtalálhatjuk.

Élete és műve előttünk áll. Legyen hát követendő példa a ma emberének Pécselyi Király Imre!

V. MELLÉKLET

Képek

1. kép Pécselyi Református templom Pécselyi Király Imre emléktáblája²⁵

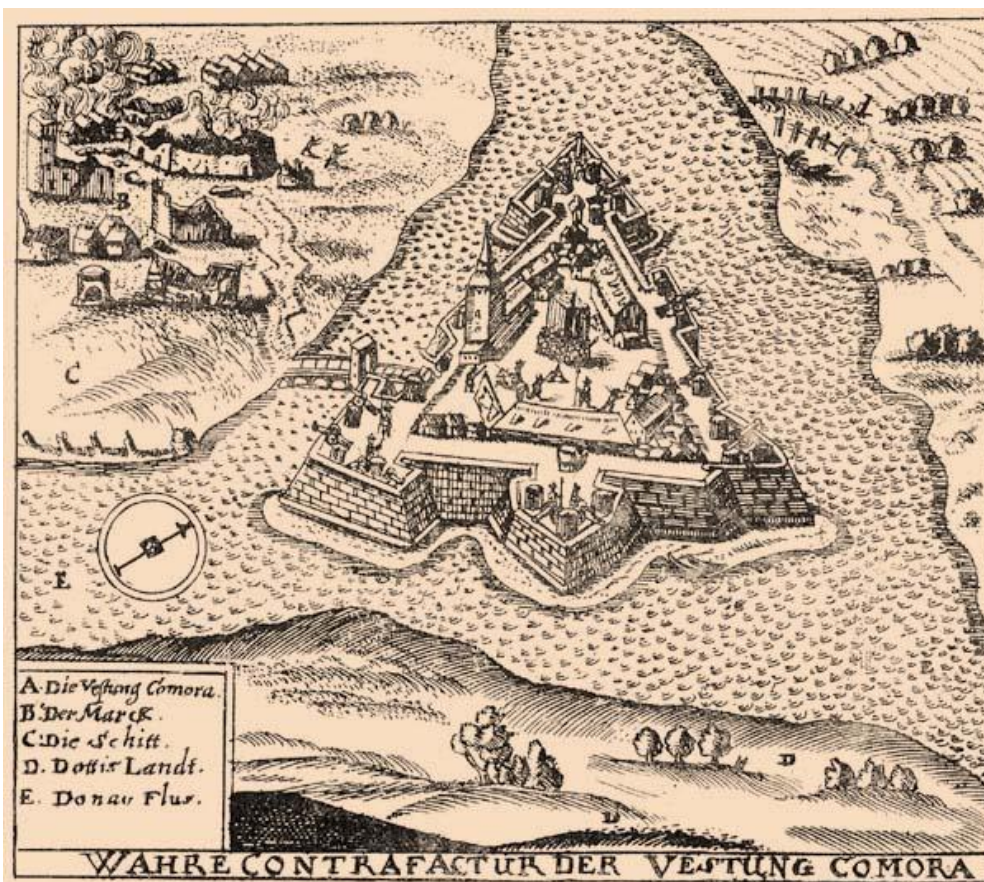
2. kép Pécselyi Király Imre emléktáblája a Tatai Református Gimnázium falán²⁶

²⁵ Forrás: <http://balatonfelvideki-iskola.com/2014/04/11/pecselyi-kepek/> (szerkesztve)

²⁶ A szerző saját felvétele

3. kép Pápa városa a XVII. században²⁷

4. kép Komárom a XVII. században²⁸

²⁷ Forrás: <http://typographia.oszk.hu/html/hun/nyomdak/huszar.htm>

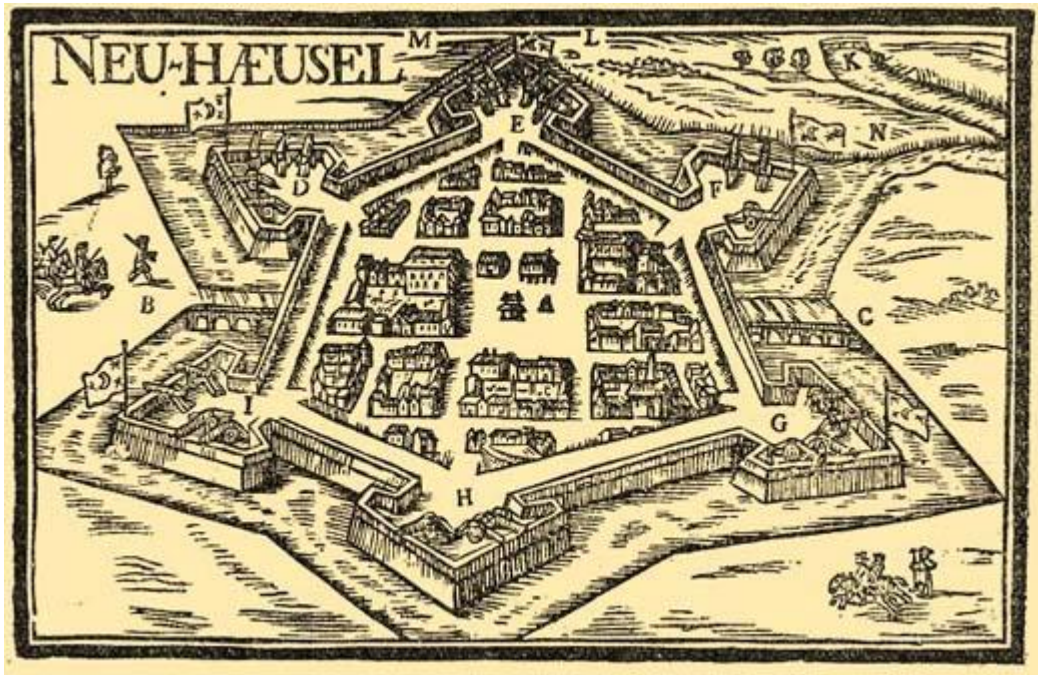
5. kép Tata vára a XVII. században²⁹

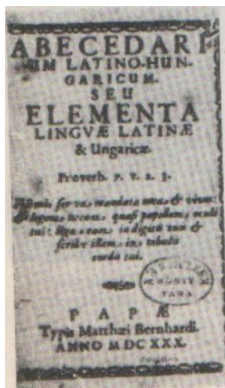
6. kép Heidelberg a XVII. században³⁰

²⁸ Forrás: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0012/16.html> (Magyarország vármegyéi és városai)

²⁹ Forrás: http://mult-kor.hu/20130122_elveszithetunk_egy_hungarikat

7. kép Érsekújvár a XVII. században (Egykorú rézmetszet után.)

8. kép Pécselyi 1630-ban Pápán kiadott Ábécés könyvének címlapja³¹

9. kép Pécselyi latin nyelvű retorikai kézikönyvének címlapja (első kiadás)¹

13. April — 30. Juli 1609.		245
58. Joannes Paulides, Caniseus	Ungari (30)	Maio. 119.
59. Emericus Regius, Peczelius		
60. Johannes Matthæi, Samaraeus		
61. Abrahamus Pauli		
62. David Laurentius	Grunbergenses Silesij, iniurati, 31	

10. kép Gustav Toepke: *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662 II.* – részlet, második sorban: *Emericus Regius, Peczelius*, azaz Pécselyi Király Imre³²

³⁰ Forrás: <http://mek.oszk.hu/00800/00893/html/doc/c400392.htm>

³¹ Forrás: Magyar Irodalmi Lexikon (második kötet)

³² Forrás: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/matrikel1554/0249?sid=a43779f094ede38f91e91065ff8ee325>

VI. BIBLIOGRÁFIA

*Felhasznált irodalom*³³

- A tanulmányban szereplő bibliai idézetek *Károli Gáspár* fordításából valók (Budapest, 1951)
- *Vásáry Dániel: Péczeli Király Imre élete és énekei* (Esztergom, 1907)
- *Énekeskönyv magyar reformátusok használatára* (Budapest, 1969)
- *Evangélikus énekeskönyv* (Tizennyolcadik kiadás, Luther Kiadó, Budapest, 2012)
- *Kúr Géza: A Komáromi Református Egyházmegye I. kötet* (Komárom, 1936)
- *Cséplő Bálint: A 450 éves Komáromi Református Gyülekezet* (Komárom, 2016, kézirat)
- *Thury Etele: A Dunántúli Református Egyházkerület története, első kötet* (Kaligram Könyvkiadó, Pozsony)
- *Iskolatörténeti adattár* (szerkesztette: Thury Etele, Pápa, 1906)
- *Szenczi Molnár Albert naplója* (közéteszi: Szabó András, Universitas könyvkiadó, Budapest, 2003.)
- *Heltai János: Irénikus eszmék és vonások Pécseli Király Imre műveiben.* (Irodalom és ideológia a 16-17. században /Szerkesztette: Varjas Béla/)
- *Veress D. Csaba: A három Pécsely története – A község története a magyar honfoglalástól napjainkig*
- *Tatai – Tóvárosi Harangszó – A gyülekezet értesítője, XI. évfolyam, 4. szám – 2015. Karácsony* (Dr. Márkus Mihály: Pécselyi Király Imre című cikke)
- *Magyar irodalmi lexikon II.* (főszerkesztő: Benedek Marcell, Akadémiai Kiadó Budapest, 1965)
- *A magyar irodalom története II. 1600-tól 1772-ig* (főszerkesztő: Sötér István, Akadémiai Kiadó Budapest, 1964)
- *H. Hubert Gabriella: A régi magyar gyülekezeti ének* (Budapest, 2004)
- *Dézsi Lajos: Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése és irományai* (Budapest, 1898)
- *Csomasz Tóth Kálmán: Dicsérvétek az Urat* (Budapest, 1971)
- *Csomasz Tóth Kálmán: A református gyülekezeti éneklés* (Budapest, 1950)
- *Nemeskürty István: Deák, írj magyar éneket – A magyar irodalom története 1000-1945 I.* (Budapest, 1983)
- *Imre Mihály: Retorikák a reformáció korából* (Debrecen, 2003.)

³³ A közölt képek forrását lásd. 'Melléklet' fejezet lábjegyzeteiben.

- *Régi magyar költők tára: XVII. század 2. kötet*
- *Kecskeméti Gábor: Pécseli Király Imre ismeretlen művei: új kontextusok 17. századi irodalom- és eszmetörténetünkhöz* (Irodalomtörténeti Közlemények, 2013)
- *Kecskeméti Gábor: Pécseli Király Imre retorikája és Szenczi Molnár Albert* (MTA Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2007)
- *Jakus Lajos: A tatai református egyház története* (1977)
- *Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története I.* (Sopron, 1924.)
- <http://www.refi-tata.hu/refitata01011104.html>
- <http://refitata.hu/index.php/bemutatkozas/egyhazkozseg-tortenete>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/P%C3%A9cseli_Kir%C3%A1ly_Imre
- <http://szelence.com/pecsely/index.html>
- <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/matrikel1554/0249?sid=a43779f094ede38f91e91065ff8ee325>